

KRÚDY GYULA

Előhang egy kispörköltöz

Az „álmeregény megteremtője”, az „Idő költője”, Krúdy Gyula (Nyíregyháza, 1878. október 21. – Budapest, 1933. május 12.) apai ágon vitéz katonákat, úri betyárok, jogászokat és földbirtokosokat számon tartó dzsentrifalásból származik. Tíz gyermek közül ő a legidősebb, s bár jómódban, gondoskodó, szeretetteljes légkörben nevelkedik, már érettségiző fiatalember, amikor szülei (a jó nevű kisvárosi ügyvéd és az egykori szép szolgálólány) törvényesen házasságot kötnek.

Alig ötéves, amikor iskolába íratják, és nemsokára idegenbe küldik nevelődni, először Szatmárra a jezsuitákhoz, azután néhány évre Podolinba, a piaristákhoz. Nem jó tanuló, de az életből mégiscsak sokat tanul a lengyel határszél közeli városkában, Podolinban: itteni élményei egész írói pályáján elkísérik, és számos művének lesznek ihletői.

Már tizenöt éves korában írónak tarthatja magát: nyíregyházi és pesti lapokban sorra jelennek meg tárcái és elbeszélései, egy rejtélyes balesetről szóló riportsorozatával pedig némi feltűnést is sikerül keltenie. Amikor a koraérett, kalandvágyó fiatalember, elbűvölve a Debreceni Ellenőr szerkesztőjének állásajánlatától, megszökik hazulról, a határozott apai fellépés már csak rövid időre térítheti vissza a szülői házba és az iskolapadba. Egy év múlva – tizenhét évesen – leérettségizik, és ezzel végképp búcsút mond a tanulmányoknak; először Debrecenben és Nagyváradon újságíróskodik, majd csakhamar a fővárosban kíván szerencsét próbálni. Sikerre, önállóságra és szerelemre éhezve, az ezredéves kiállítás évében érkezik Pestre, ahol azután mindent el is ér, amire vágyik.

Írásait szívesen és gyakran közlik a lapok, 1897-ben kiadják első novelláskötetét, és még kiskorú (alig huszonegy éves), amikor család-

dot alapít. Házassága a nála évekkal idősebb írónővel, Spiegler Belával – amelyből három gyermek születik – fokozatosan megromlik, mert nem tudja és nem is akarja a polgári apaszerepet betölteni: különköltözik, szállodákban lakik, a maga kedve szerint él, éjszakázik, lóversenyekre jár, kártyázik, újabb és újabb szerelmi kalandokba bonyolódik. És mindeközben szakadatlanul dolgozik, sokat és sokféléen ír: ifjúsági történeteket, anekdotikus novellákat, impresszionisztikus tárcákat, tudósításokat, színikritikákat és regényeket.

Évek múlnak el azonban, míg írásai végképp felszabadulnak nagy elődei, Jókai és Mikszáth hatása alól. Már több mint harmincéves, amikor – tudatos kísérletezéssel – rátalál saját, összetéveszthetetlen írói hangjára, egyszersmind legsajátabb témájára is: közreadja a *Szindbád ifjúsága* című elbeszélésciklusát (1911).

Szindbád irodalmunk legismertebb és legkülönösebb hősei közé tartozik, afféle örök életű figura, aki végigkíséri Krúdy egész pályáját. A több mint húsz esztendő alatt megírt, csaknem száz Szindbád-történetet nemcsak a főhős személye tartja össze, hanem az emlékezés, s egyszersmind az utazás motívuma is. Szindbád, aki újra és újra szerelmi emlékei után, az elveszített múlt nyomát keresve utazik, bekalandozza egész Magyarországot, a Kárpátoktól az Adriáig.

Talán nincs más magyar író, akit történeteinek szereplőjével oly eggyé válva emlegettek volna (és emlegetnek ma is) méltatói, mint Krúdyt: Szindbádot, a Hajóst búcsúztatták temetésén a gyászbeszéd, művészetének nagy tisztelője, Márai Sándor Szindbád néven tette regényhőssé, s legifjabb gyermeke, Zsuzsa e címmel adott ki róla könyvet: *Apám, Szindbád* (1975).

Az igazi nagy sikert azonban 1913-ban egy – Ady szerint – „könyves, drága könyv”, *A vörös postakocsi* hozza meg, amelyet egyszerre szánt a pesti élet nagy körképének és a tegnaptól, az ifjúságtól való búcsúnak. Tudatosan nem húz éles határt az irodalmi és a mindennapi életértelmezések, életmagyarázatok közé, az irodalmat mint az élet kitéphetetlen részét, nemegyszer pedig mint magát az élet szerepelteti. Önmagában vett nyers, anyagi valóság nem létezik elbeszélői világában, ahol minden – bevallottan – reflexió, értelmezés (sőt, némelykor, idézet): elszánt védekezés az élet lenyűgöző brutalitásával szemben.

Ahogy kedvelt vissza-visszatérő hősei (a titokzatos szerencselovag, Alvinczi Eduárd vagy az ábrándos hírlapíró, Rezeda Kázmér), elbeszélőként ő maga is szerepeket játszik. A háború első éveiben biedermeier történeteket ír, manierista korszakát éli, amelyet azután az *Aranykéz utcai szép napok* elbeszélésfüzére és az *Őszi utazás a vörös postakocsin* zár le 1916/1917 fordulóján. A következő válságos, háborús-forradalmas (kínzó veszteségekkel és a megszokhatatlan jövő képeivel viaskodó) években új hangon szólal meg: az ébrenlét és az álom, az élet és a halál határait egybemosó elbeszélő művészete szinte tobzódik a hasonlatokban és metaforákban. Moralizáló korszaka ez, amelyben, miközben bűnről, árulásról, áldozatról és a megváltás lehetőségeiről elmélkedik, néhány csodálatos kisregény mellett (*Bukfenc*, 1916, *Az útitárs*, 1918) újra és újra összegző, nagy művekbe kezd. A *Napraforgó* (1918-ban) a vidéki, az agrárius Magyarország regényének készül, az *Asszonyosságok díja* (1919-ben) az élet nagy misztériumairól: szerelemről, halálról, születésről mond történeteket, és eközben – Szabó Ede szavait idézve – „úgy világítja át a lélek titkos zugait, ahogy soha még”.

A háború utáni élet folytathatóságával kapcsolatos kételyeiről különös, némelykor álomszerűen szürrealisztikus művekben számol be (*Kleofásné kakasa*, 1920, *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban*, 1921), majd az irodalom folytathatóságának, illetve mibenlétének kérdését is felveti a *Hét Bagoly* című regényében (1922), s egyszerűs mind meg is válaszolja azzal, hogy e kérdéseket visszautalja a múltba, a századforduló idején játszódó történet világába.

Noha néhány éven át a Nyugat címlapján, a főmunkatársak között szerepel a neve, nem tartozik semmiféle írói csoportosuláshoz, a maga útját járja. Életmódja sem szabályos, kortársai a kocsmák, kávéházak, mulatók és örömházak lovagjaként emlegetik, aki miután negyvenévesen lányt szöktetett és újraházasodott, kivonult a városból, és távol a világ zajától, a Margitszigeten telepedett le új családjával, kettős életet él: egy remeteit és egy mulatót, éjszakai. És eközben folyton, szakadatlanul dolgozik; élete vége felé, egy rádióinterjúban azt mondja, hogy többet írt, mint Balzac, halála után pedig munkabírását szívesen hasonlítgatják Jókaiéhoz. Több ezer novellát, karcolatot, cikket, tárcát, néhány színdarabot és többtucatnyi kis- és

nagyobb regényt hagyott az utókorra, köztük hasonlíthatatlan remekműveket. Voltak évek, amelyekben írói népszerűsége mindenki máséval vetekedett, és akadtak hívei, akik kitarítottak mellette akkor is, amikor a kritika kevésbé foglalkozott vele, és műveinek alig akadt kiadója, és oly kevés jövedelme volt, hogy szerényebb lakásba (Óbudára) kellett költöznie, ahol egy idő után a villanyszámlát sem tudta fizetni: éjszakánként gyertyafénynél írta műveit. Betegségekkel, szorongásokkal, anyagi gondokkal küzdve előadásmódja egyre egyszerűbb, pontosabb és lényegre törőbb lett, iróniája elmélyült, de mindvégig megőrizte költői ihletettségét. Utolsó éveire szikárabbak lettek történetei is, amelyek a test egyszerű örömeiről és szenvedéseiről, a lélek önfenntartó küzdelmeiről (önvizsgáló képzelgésekről és öngizoló életmagyarázatokról) számolnak be. Miközben az élet birtokbavételének egyre szűkülő lehetőségeiről írt, legnagyobb műveiben: *Az élet álom* elbeszéléseiben, a *Boldogult úrfi koromban* című regényben (1930) és az utolsó Szindbád-novellákban egyre meggyőzőbb erővel hozta olvasói tudomására, hogy a legegyszerűbb, legkorlátozottabb élet is a költészet varázsa alá vonható. „Megszólal – írja róla Márai –, és csend lesz szava nyomán. Az élet zsvajva elhal. Valahol magyarul beszélnek, egy nő halkán mond valamit, egy utcát látunk, a tücskök zenéjét halljuk. Egy férfi felel, s megkezdődött a varázslat. Ülünk csendesen, figyelünk.”

IRODALOM

Perkátai László: *Krúdy Gyula*. Szeged, 1938.

Márai Sándor: *Szindbád hazamegy*. Budapest, 1940.

Krúdy világa. Gyűjtötte és írta Tóbiás Áron. Budapest, 1964.

Krúdy Gyula: 1878–1968. Emlékkönyv az író születésének 90. évfordulójára.

Szerk. Katona Béla. Nyíregyháza, 1968.

Szabó Ede: *Krúdy Gyula alkotásai és vallomásai tükrében*. Budapest, 1970.

Katona Béla: *Krúdy Gyula pályakezdése*. Budapest, 1971.

A novellaelemzés új módszerei. Szerk. Hankiss Elemér. Budapest, 1971.

Kemény Gábor: *Krúdy Gyula képköltészet*. Budapest, 1974.

- Krúdy Zsuzsa: *Apám, Szindbád*. Budapest, 1975.
- Krúdy Mária: *Szindbád gyermekkora*. Budapest, 1975.
- Bori Imre: *Krúdy Gyula*. Újvidék, 1978.
- Fábri Anna: *Ciprus és jegenye. Sors, kaland és szerep Krúdy Gyula műveiben*. Budapest, 1978.
- Gedényi Mihály: *Krúdy Gyula. Bibliográfia. 1892–1976*. Budapest, 1978.
- Szauder József: *Tavaszi és őszi utazások*. Budapest, 1980.
- Kozma Dezső: *Krúdy Gyula postakocsiján*. Kolozsvár-Napoca, 1981.
- Fülöp László: *Közelítések Krúdyhoz*. Budapest, 1986.
- Czére Béla: *Krúdy Gyula*. Budapest, 1987.

Fábri Anna